

Ajankohtaista EBLIDAsta

Pekka Heikkinen & Anne Lehto & Leena Toivonen

EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) on eurooppalaisten kirjasto-, informaatio- ja arkistoalan järjestöjen kattojärjestö, jossa Suomesta jäseninä ovat Suomen Tieteellinen Kirjasto-seura (STKS), Suomen Kirjastoseura sekä Finlands svenska biblioteksförening (FSBF). Tänä vuonna 20 vuotta täyttänyt järjestö järjesti yhdessä eurooppalaisten yleisten kirjastojen järjestön, NAPLE:n kanssa konferenssin, jossa käsiteltiin eurooppalaisten kirjastojen roolia ja haasteita sekä erityisesti EU-lobbaamiseen liittyviä ajankohtaisia teemoja, kuten e-aineistoihin liittyviä kustannus- ja sopimusongelmia, tekijänoikeuksia ja ACTA-sopimusta. EBLIDA:n uuteen hallitukseen valittiin myös suomalaisedustus – jäseneksi valittiin Leena Toivonen STKS:stä ja varajäseneksi Susanne Holmlund FSBF:stä.

Suomalaisedustus EBLIDA:n hallitukseen

EBLIDA:ssa, on yli 120 yhdistys- tai organisaatiojäsentä 37 Euroopan maasta. EBLIDAN hal-

litus kokoontuu yleensä kolme kertaa vuodessa. Kokouksia vetää puheenjohtaja ja sihteerinä toimii EBLIDAN toimiston johtaja. EBLIDAN toiminnassa toimiston ja erityisesti sen johtajan rooli on keskeinen. Johtajan vastuulla on yhteydenpito Euroopan instituutioihin ja kansainvälisiin organisaatioihin. Tällä hetkellä johtajana toimii Vincent Bonnet. EBLIDAN toimisto sijaitsee Haagissa Alankomaiden kuninkaallisen kirjaston yhteydessä.

EBLIDAN vuosikokous pidettiin toukuussa Kööpenhaminassa. Kokouksessa valittiin EBLIDAN uusi hallitus. Uudeksi puheenjohtajaksi valittiin saksalainen Klaus-Peter

Böttger, joka toimii Essenin kaupunginkirjaston johtajana. Böttger on toiminut EBLIDAsa jo pitkään ja ollut edellisessä hallituksessa jäsenenä. Hallituksen jäsenistä osa oli jo edellisessä hallituksessa mukana, mutta hallitukseen tuli valituksi myös neljä uutta jäsentä (Tanskasta, Ruotista, Kreikasta ja Suomesta).

Suomen uudeksi edustajaksi seuraavalle kolmi-
vuotiskaudelle valittiin STKS:n Leena Toivonen, joka on aikaisemmin toiminut EBLIDAn hallituksessa Suomen Kirjastoseuran Saara Ihamäen varajäsenenä. Leenan varajäsenenä hallitukseen nimettiin Susanne Holmlund FSBF:stä.

EU-lobbaaminen on keskeistä

EBLIDAn edunvalvonnan aiheista heijastuvat kulloinkin erityisesti Euroopan unionin toimielinten asialistoilla olevat aiheet. EBLIDAn tavoitteena on kannustaa ja tukea kansallisia lobbauksia sekä tarjota taustatietoa silloin, kun tarvitaan toimia tiettyyn poliittiseen kysymykseen.

EBLIDAn toiminnassa keskeistä ovat kannanotot (position papers), joista päätetään hallituksessa. Kannanotto toimitetaan tiedoksi myös Euroopan parlamenttiin ja komissioon. EBLIDAn jäsenet kääntävät kannanotot omalle kielelleen ja voivat hyödyntää kannanottoa kansallisessa lobbauksessa. EBLIDAn edunvalvonnalle on hyvin tärkeää, että lausunnot ja kannanotot tiettyyn aiheeseen on valmisteltu huolella ja tässä yhteydessä EBLIDAN työryhmät, kuten EGIL (Expert Group in Information Law), ovat tärkeitä toimijoita. Esimerkkejä kannanotoista löytyy EBLIDAn verkkosivuilta.

EBLIDA-NAPLE konferenssi nosti esiin e-aineistojen haasteet yleisille kirjastoille EBLIDAN vuosikokouksen yhteydessä EBLIDA ja NAPLE (National Authorities on Public Libraries in Europe) järjestivät Kööpenhaminassa yhteistyössä Tanskan kirjastoseuran kanssa konferenssin, jonka ajankohtaisena teemana oli demokration kehitys uudessa mediaympäristössä. NAP-

LE on vuonna 2002 perustettu, nykyisin 21 eurooppalaisen maan yhteistyöfoorumi, jonka jäsenistö muodostuu lähinnä kulttuuriministeriöistä tai kansalliskirjastoista, Suomesta jäsenenä on opetus- ja kulttuuriministeriö. Kyseessä oli juhlaseminaari, sillä EBLIDA täytti tänä vuonna 20 vuotta ja NAPLE 10 vuotta.

Tieto kansalaisten oikeutena

EBLIDA NAPLE konferenssin ohjelma käsitte-
li erityisesti eurooppalaisten kirjastojen roolia ja niiden haasteita e-julkaisemiseen ja e-kirjojen saatavuuteen liittyvissä kysymyksissä. Esityksien ja paneelikeskustelujen lisäksi ohjelmassa oli workshop-työskentelyä, jossa osallistujat pääsivät itse ideoimaan mm. sitä, miten kirjastojen kannattaisi markkinoida palvelujaan kansalaisille ja miten poliitikkoihin voidaan vedota monimediaisessa toimintaympäristössä.

Konferenssissa korostettiin demokratiaa kansalaisten oikeutena tietoon. Kaikki kirjastosektorit edistävät omalta osaltaan tätä tavoitetta, vaikka pääpaino onkin yleisissä kirjastoissa.

Konferenssissa käynnistyi EBLIDAn e-kirjakampanja, jonka tavoitteena on kiinnittää erityisesti poliitikkojen huomiota kirjastojen vaikeaan tilanteeseen e-kirjojen saamisessa kokoelmiinsa kansalaisten käyttöä varten. EBLIDA korostaa, että on tärkeää taata kansalaisille vapaa pääsy informaatioon, koulutukseen, vapaa-ajan harrastuksiin ja sisältöihin julkisten palveluiden välityksellä.

E-kirjakannanotossaan Eurooppalaiset kirjastot ja sähköisen kustannustoiminnan haasteet EBLIDA ehdottaa yhteistyötä Euroopan kustantajien yhdistyksen kanssa kohtuullisten lisenssimallien sekä ajantasaistetun tekijänoikeusjärjestelmän aikaansaamiseksi koskien e-kirjoja, e-lainausta ja e-sisältöjä.

Kirjastot avoimina kohtauspaikkoina

Kööpenhaminan pormestari Pia Allerslevs kertoi puheenvuorossaan, että kaupungin 20 yleistä kir-

jastoa toimivat avoimina kohtaupaikkoina ja demokratian edistäjinä. Kööpenhamina pyrkii jatkuvasti kehittämään uusia tapoja olla avoin, luova ja houkutteleva kaupunki. Yksi esimerkki uusista aloitteista on kaupunkilaisten mahdollisuus käydä yleisissä kirjastoissa varsinaisten aukioloaikojen ulkopuolella avainkoodin avulla.

Hankkeen etenemistä olisi kiinnostavaa seurata. Kysymys on luottamuksesta asiakkaisiin ja siitä, miten toiminnan onnistumista arvioidaan. Miten suhtaudutaan mahdollisiin väärinkäytöksiin, esim. aineiston katoamiseen? Perinteisesti kirjastoissa on ajateltu, että kokoelma on lähtökohta, jota vaalitaan ja suojellaan mm. turvaportein. Nykyisin asiakkaan tarpeet ovat kuitenkin enemmän keskiössä ja kirjastotila nähdään sosiaalista pääomaa kerryttävänä kohtaamispaikkana – tieteelliset kirjastot erityisesti opiskelijoiden työskentelypaikkana.

Varsinaisesti konferenssin pääteemaan, demokratian kehitykseen uudessa mediaympäristössä,

johdatti EBLIDAn puheenjohtaja Gerald Leitner, joka ilmaisi huolensa siitä, että poliitikot eivät ole tietoisia kirjastojen hankalasta tilanteesta kansainvälisillä e-aineistomarkkinoilla, joilla kustantajat pitkälti määräävät kirjastojen hankintapolitiikasta. Leitnerin mukaan tilanne ei koske pelkästään Eurooppaa vaan esimerkiksi Yhdysvalloissa suurimmat kustantajat ovat haluttomia tekemään yhteistyötä kirjastojen kanssa, jotkut ovat jopa kieltäytyneet myymästä e-kirjoja kirjastoille.

Kirjat omaisuutena ja kirjastot demokratian edistäjinä

Kiinnostavia näkökulmia toivat esiin konferenssin pääpuhujat Tarja Cronberg ja Cory Doctorow. EU-parlamentaarikko Cronberg siteerasi esityksensä alussa Francois Hollande ja Barack Obamaa toteamalla: ”Change is now – Yes you can”.

Cronberg korosti, että demokratia on paras mahdollinen argumentti keskustelussa kirjasto-

jen tulevaisuudesta. Kirjastojen kannattaisi hänen mukaansa olla aggressiivisempia tuodessaan esiin tarpeitaan poliitikoille, joihin voi vaikuttaa pääasiassa kahta kanavaa pitkin: median ja äänestäjien avulla.

Tieteiskirjailija, bloggaaja Cory Doctorov rinnasti esityksessään kustantajat piratismiin, jotka vahvalla tekijänoikeudellisella asemallaan uhkaavat itse kirjaa. Doctorovin näkökulma kirjoihin fyysisinä artefakteina oli bibliofilisesti painottunut: ”We fill our houses with books”. Hän korosti painettuja kirjoja omaisuutena, jonka käytöstä omistaja voi itse päättää toisin kuin e-kirjojen, joiden ostaja on ”alennettu” omistajasta lisensioijaksi, lukijasta käyttäjäksi.

Uusia kumppanuuksia tarvitaan

Esityksessään Doctorov käsitteli kirjan käsitettä myös abstraktimmalla ideatasolla.

Cronberg, Doctorov ja Leitner jatkoivat keskustelua paneelissa, jossa oli edustajat myös Euroopan kirjakauppiaiden ja kustantajien yhdistyksistä sekä NAPLE:n puheenjohtaja Maria Antonia Carrato.

Paneelikeskustelun aihe käsitteli kirjastojen, kirjailijoiden, kustantajien ja kirjakauppiaiden tulevaisuutta uudessa mediaympäristössä. Erilaisia intressitahoja edustavat henkilöt toivat keskusteluun jännitettä. Toisaalta keskustelussa liikuttiin laajasti aiheen monilla eri ulottuvuuksilla, yleisestä demokratia ja tasa-arvo –diskurssista digitaalisten oikeuksien käytön hallintaan (DRM).

Keskustelussa nousi esiin paitsi erilaisia näkökulmia, myös yhteisymmärrystä mm. siitä, että teknologian ei pitäisi antaa johtaa kehitystä vaan se pitäisi olla vain väline e-aineistojen tuottamisessa ja levittämisessä. Toisaalta lukijoiden ääni pitäisi saada paremmin kuuluviin ja huomioon otetuksi. Kaiken kaikkiaan tarvitaan kumppanuuksia eri sidosryhmien kesken.

EGIL-ryhmä hioi lobbauksen strategiaa

EBLIDAn juridinen työryhmä kokoontui Köö-

penhaminassa konferenssia edeltävänä päivänä. Nykyään, kun EU:n komissio on aktivoitunut tekijänoikeuden ja yleensäkin kirjastojuridiikan alueella, ryhmä on kokoontunut kahdesti vuodessa. Kokousten väliaikoina yhteyttä pidetään tiiviisti mm. sähköpostin ja Skypen kautta.

EGIL-ryhmä (Expert Group in Information Law) koostuu Euroopan eri maita edustavista asiantuntijoista. Suomesta mukana on Kansalliskirjaston lakimies Pekka Heikkinen. Läheskään kaikilla jäsenillä ei ole juristin koulutusta. Keskustelu ei tapaamisissa yleensä olekaan tiukan juridista, vaan painottuu ennemminkin kirjastoja koskevan lainsäädännön lobbaukseen ja sen suunnitteluun. Keskeinen lobbauksen kohde on luonnollisesti EU:n komissio.

Orpoteosdirektiivissä pieniä voittoja

Kööpenhaminan kokouksen asialistan ensimmäisenä asiana oli - kuten viimeisten parin vuodenaikana niin usein - orpoteosdirektiivin tilanne. Orpoteosdirektiivi koskee teoksia, joiden oikeudenhaltijoita ei tunneta tai tavoiteta. Kevään ja alkukesän aikana käytiin komission, puheenjohtajamaa Tanskan sekä parlamentin kesken neuvotteluja kompromissista, joka olisi kaikkien hyväksyttävissä. Kompromissiratkaisu löytyi kesällä, ja lopullisesti EU:n parlamentti hyväksyi direktiivin 13. syyskuuta 2012.

Jo keväällä, Kööpenhaminan kokouksen aikoihin, oli käynyt selväksi että taistelu direktiivistä oli hävitty: direktiivi edellyttää ”huolellisia etsintöjä” yksittäisten teosten tasolla, joten se ei tule ratkaisemaan massadigitoinnin ongelmia. Voitoksi voidaan lukea korkeintaan se, että direktiivin pahimmat haittavaikutukset saatiin eliminoitua.

EGIL-ryhmässä vallitsikin yhteisymmärrys siitä, että voimavarat olisi nyt järkeväntä suunnata syksyllä 2011 allekirjoitetun, ei-kaupallisessa levityksessä olevia teoksia koskevan yhteisymmärrysasiakirjan edistämiseen. Tällä pyritään tukemaan näitä koskevan kollektiivisen sopimuskäy-

tännön syntymistä niin, että sopimukset kattaisivat myös orvot teokset.

Julkisen sektorin tietovarannot ja e-aineistojen sopimukset keskustelussa

Tekijänoikeuden ohella EGIL-ryhmän asialistalle kuuluvat myös muut informaatio-oikeuden osaluokat. Eräs ajankohtainen hanke on EU:n komission esitys julkisen sektorin tietovarantojen uudelleenkäytön edistämiseksi (ns. PSI-direktiivi). Jo vuonna 2003 voimaan tuleen direktiivin täytäntöönpanoa jäsenmaissa pyritään tehostamaan. Samalla sen soveltamisalue laajenisi myös kulttuurilaitoksiin, mukaan lukien yliopistot ja niiden yhteydessä toimivat kirjastot.

Direktiivin myötä julkisen varoin tuotetut tietovarannot (dokumentit) olisi tarjottava maksutta myös kaupallisten toimijoiden hyödynnettäväksi. Esitys on herättänyt vastustusta erityisesti museoissa, nämä kun hankkivat tuloja myös myymällä kuvia kokoelmiinsa kuuluvista teoksista. Myös arkistolaitos on suhtautunut esitykseen varauksellisesti.

Keskustelun pohjalta EGIL-ryhmä päätti muotoilla komissiolle julkilausuman. Myöhemmin syksyllä hyväksytyyn julkilausuman mukaan EBLIDA:n kanta julkisten tietovarantojen avaamiseen on lähtökohtaisesti myönteinen. Direktiiviluonnokseen esitetään kuitenkin pitkä lista varauksia: kulttuuri-instituutioiden tulisi jatkossakin saada veloittaa aineistonsa käytöstä yli omakustannushinnan, asettaa käytölle rajoituksia, myöntää yksityisille tahoille määrätyn pituisia yksinoikeuksia digitoitujen kokoelmiensa käyttöön jne. – Toteutuessaan nämä varaukset vesittäisivät uuden direktiivin perustavoitteen.

Kolmas aihe liittyi e-aineistoihin: miten asiaa voisi menestyksellisesti juridisesti lähestyä? Ryhmä keskusteli mm. siitä, voitaisiinko kustantajien kieltäytymisen e-aineistojensa lisensioinnista katsoa loukkaavan kansalaisten sananvapautta. Tätä pidettiin sikäli kyseenalaisena, että aineistot ovat tällöinkin halukkaiden saatavil-

la - vaikkakin vain kaupallisten kanavien kautta. Myöskään EU:n kilpailuoikeussäännökset eivät ole sovellettavissa kustantajien ja kirjastojen välisiin sopimussuhteisiin. Keskustelun lopputuloksena ryhmä päätyi siihen, että EBLIDA pyrkii jatkossa tukemaan kirjastojen neuvotteluasemaa lähinnä mallisopimuksia muotoilemalla.

ACTA-sopimuksesta erilaisia näkemyksiä

Ryhmän sisäiset näkemyserot nousivat esiin, kun keskustelu kääntyi piratismiin torjumiseksi laadittuun Anti-Counterfeiting Trade Agreement eli ACTA-sopimukseen.

Yksimielisyys vallitsi siitä, ettei ACTAa ole lopullisesti haudattu, vaikka EU:n Parlamentti otikin siihen keväällä kielteisen kannan. Erilaisia näkemyksiä oli siitä, olisiko EBLIDA:n syytä enää tässä vaiheessa lausua asiassa. Pragmaattisempaa kantaa edustavien mielestä ACTA:n keskeinen sisältö on jo nyt yhdenmukainen useimpien EU:n jäsenmaiden kansallisen lainsäädännön kanssa, joten sillä ei toteutuessaankaan olisi kielteisiä vaikutuksia kirjastoihin. Enempiin kannanottoihin ei näin ollen ole syytä.

Toisten jäsenten mielestä kysymys on kuitenkin periaatteesta: jo ACTA-sopimuksen valmisteluprosessi oli epädemokraattinen, koska sitä pitkään valmisteltiin salassa ja kansainvälisten järjestöjen (WIPO, WTO) ulkopuolella. Myöhemmin kesällä EBLIDA antoi yhdessä IFLA:n kanssa ACTA:sta yhteisen julkilausuman. 📖

Lisätietoja

Lisätietoa ajankohtaisista EBLIDAn aiheista verkkosivuilla <http://www.eblida.org/> ja syyskuun uutistiedotteessa (Newsletter Eblida News), joka sisältää myös Kimmo Tuomisen laatiman STKS:n esittelyn.

Konferenssin esitykset, videoita ja valokuvia sekä lopullinen versio EBLIDAn kannanotosta European libraries and the challenges of e-publishing ovat luettavissa verkossa: <http://db.dk/copenhagen2012>

Kirjoittajat

*Pekka Heikkinen, lakimies, Kansalliskirjasto,
EBLIDAn EGL-ryhmän jäsen*

*Anne Lehto, palvelupäällikkö,
Tampereen yliopiston kirjasto,
STKS:n varapuheenjohtaja*

*Leena Toivonen, hallintopäällikkö,
Tampereen yliopiston kirjasto,
EBLIDAn hallituksen jäsen*